

พระในบ้านที่มักถูกลืม
THE PARENTS AS ARAHANT AT HOME
WHO HAVE OFTEN FORGOTTEN

¹มณทิรา สะแกทอง, ²อิสรพงษ์ ไกรสินธุ์ และ ³สมคิด สุขจิต
¹Montira Sakaethong, ²Isarapong Kraisin and ³Somkid Sukchit

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย, ประเทศไทย
Mahachulalongkornrajavidyalaya University, Thailand.

¹Montira@gmail.com

Received July 25, 2020; Revised November 12, 2020; Accepted December 19, 2020

บทคัดย่อ

วันเกิดเป็นวันสำคัญของชีวิต เมื่อวันคล้ายวันเกิดเวียนมาครบรอบ สำหรับชาวพุทธมีความเชื่อว่าการทำบุญจะเพิ่มความเป็นสิริมงคล ทำให้ชีวิตยืนยาว และเจริญรุ่งเรือง ยังเป็นการเริ่มต้นสำหรับอายุปีต่อไปด้วย การทำบุญวันเกิดเริ่มตั้งแต่สมัยพุทธกาล มีพราหมณ์ 2 สามิกรรยา พาลูกไปหาเพื่อนพราหมณ์ในป่า และบอกว่าลูกจะเสียชีวิตใน ๗ วัน จึงแนะนำให้ไปกราบพระพุทธเจ้า ซึ่งพระองค์ได้แนะนำ ให้นิมนต์พระสงฆ์ สวดพระปริตรตลอด 7 วัน ในวันสุดท้าย พระพุทธองค์ทรงเสด็จ ด้วยพระองค์เอง เด็กฟังพระปริตรครบ 7 วัน ก็อยู่รอดปลอดภัยมีอายุถึง 120 ปีสำหรับประเทศไทยเริ่มในสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัวรัชกาลที่ 4 เมื่อครั้งยังผนวชอยู่ โดยทรงมีพระราชดำริว่า การที่คนเรามีอายุวัฒนาบรรจบครบรอบอีกครั้ง โดยไม่ตายไปเสียก่อน ถือเป็นลาภอันประเสริฐจึงควรยินดี และบำเพ็ญกุศล ที่เป็นประโยชน์ต่อตนเองและผู้อื่น จึงทำให้เกิดการทำบุญวันเกิดที่เรียกว่า เฉลิมพระชนมพรรษา ขึ้น โดยมีการสวดมนต์เลี้ยงพระจำนวน 10 รูป และถวายสิ่งของแก่พระสงฆ์

¹ อาจารย์, คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

² อาจารย์, คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

³ อาจารย์, คณะครุศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย วิทยาลัยสงฆ์บุรีรัมย์

สืบทอดต่อเนื่องมาจนถึงปัจจุบันวิธีปฏิบัติ ในการทำบุญวันเกิด นั้น ถ้าจะได้านิสงส์ เริ่มต้นจากการ ทำใจกายให้เบิกบาน แจ่มใส ถือน้ำศีล 5 สวดมนต์ภาวนา ใส่บาตรพระหรือทำบุญเลี้ยงพระ ถวายสังฆทาน (ตามอายุบวก 1 หรือตามกำลังศรัทธา) อุทิศส่วนกุศลให้บรรพบุรุษ เจ้ากรรมนายเวร การให้ชีวิตร่วมบุญไถ่ชีวิตโคกระบือ ปล่อยปลาโดยเฉพาะปลาที่เรากำลังจะฆ่าจะได้านิสงส์มาก ร่วมบุญเพื่อสาธารณประโยชน์ ใช้แรงงานของตนเองเพื่อส่วนรวม สิ่งสำคัญที่สุดคือการบอพรบิฑามารดา เป็นมงคลอันสูงสุด

คำสำคัญ : วันเกิด, ทำบุญ

Abstract

Birthdays are important days of lives. When the time of the birthdays comes. The Buddhists so believe that philanthropy will increase prosperity, makes the life get longer and give the new age thriving. Birthday's ceremony has started from the Buddha period which two Brahmin of husband and wife took their child to a friend in the forest. Their friend told that the child will be died within seven days, then had suggested the two Brahmin husband and wife going to the Buddha for the help. The Buddha gave them an advice to invite the monks to pray phraparit chanting throughout the seven days until the last day the Buddha come to them by himself. Towards the time of chanting, the child had listened to the phraparit chanting, finally the child had survived up to 120 years old. In Thailand, it began the birthday ceremony in the reign of king Rama 4 when he was in ordination. In his royal thought when the birthday came once again, the people still alive, it is very good luck and suit for making merit to oneself and others. So the result of this ceremony as called Royal Birthday Anniversary by making the philanthropy that invited Ten monks to pray chanting and blessing. In the end, the owner of birthday gave the offerings to the monks which kept going on this traditional culture then and now. The way to practice the birthday ceremony begins with purifying the mind, preserving the five precepts, pray chanting and practicing meditation, offering food to the monks, dedicating merit to forefather

who passed away and person with previous deeds on each other, letting the cows free from killing and releasing fish, donating something for public, and as importantly bowing the parents and blessing from the ultimate prosperity of lives.

Keywords : Birthday, Make merit

บทนำ

ประเทศต่างๆ ที่เจริญแล้วในโลก ล้วนแต่มีวัฒนธรรมอันดีงามประจำชาติของตนทั้งสิ้น ไม่ว่าประเทศนั้นจะอยู่ส่วนใดของโลก สำหรับชาติไทยเราก็มีวัฒนธรรมและระเบียบอันดีงามอยู่หลายประการ เช่น ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ ความมีใจกว้าง ความยิ้มแย้มแจ่มใส ความกตัญญูต่เวที ความอ่อนน้อมถ่อมตน การเคารพต่อผู้ใหญ่ และการบำรุงเลี้ยงดูพ่อแม่ เป็นต้น

“พระ” หมายถึงผู้ประเสริฐ ผู้ยอดเยี่ยม เพราะเป็นผู้มีคุณสมบัติดีอยู่ในตัว และทำความดีต่อผู้อื่น โดยมีได้มุ่งหวังสิ่งตอบแทน ทำด้วยดวงใจอันเปี่ยมล้นด้วยความรัก ความปรารถนาดีและความสงสารเป็นที่ตั้ง หากผู้ใดทำได้ดังนี้ ไม่ว่าผู้นั้นจะครองเพศแบบไหน และอยู่ในวัยไหน ชาวโลกย่อมแซ่ซ้องสรรเสริญ ผู้นั้นว่าเป็น “พระ” ในสายตาของเขา และพร้อมที่ยกมือทั้งสองขึ้นไหว้บูชา ยอมก้มศีรษะ หรือยอมน้อมกายหมอบกราบกราบนด้วยความเต็มใจ มิได้ตะจิตตะขงหรือลังเลใจเลยแม้สักน้อย เพราะมาเห็นแล้วว่าผู้นั้น คือ เณรนาบุญอันหาได้ยากของเขาย่างแท้จริง “ความเป็นพระ” อย่างที่ว่ามานั้น มิได้จะเป็นเฉพาะกับนักบวชในศาสนาใดศาสนาหนึ่งตามความเข้าใจของคนทั่วไปเท่านั้น ความจริงเราท่านทุกคนต่างก็เคยประสบพระหรือมีพระประกอบด้วยคุณงามความดีดังกล่าวมาแล้วทุกคน ทั้งมิได้พบที่ในป่า ถ้ำ ลำเนาเขา หรือแดนบุญสถานนักบวชอื่นใดเลย หากพบกันอยู่ที่บ้านมีอยู่แล้วในบ้านของเรานั้นเอง มิพักต้องไปหาที่อื่นเสียให้บาก เพราะพระดังกล่าวนี้หาได้ในบ้าน จึงเรียกในที่นี้ว่า “พระในบ้าน”

คำถามที่ถามต่อไปว่าแล้วพระในบ้านคือใคร “พระในบ้าน” นั่นคือ “พ่อ” กับ “แม่” หรือพระที่อาศัยอยู่ในบ้านและยังมีลมหายใจ คงไม่มีใครคัดค้านหรือล้าปฏิเสธว่า ท่านทั้งสองได้นามว่าเป็นพระนั้น เพราะท่านมี “ความเป็นพระ” คือคุณงามความดีอยู่ในตัว และได้ปฏิบัติภารกิจอันเป็นหน้าที่ของตัวอย่างครบถ้วนบริบูรณ์ ทั้งในด้านจิตใจก็เปี่ยมล้นด้วย

ความรัก ความปรารถนาดีและความสงสาร อันเป็นเหตุชักจูงให้ท่านได้เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ เสียสละยอมเป็น “ผู้ให้” อยู่ตลอดมา ตามปกติเรามักจะแสวงหาพระนอกบ้าน ไปกราบไหว้ พระกันตามวัด ตามถ้ำ ตามป่า หรือแม้ยอบนยอดเขาก็อยมไปกันด้วยความมุ่งมั่นว่าจะเป็น มงคลแก่ตัว แม้จะไปค้ำอ้งแรมกัน หรือใช้เวลาเดินทางไปเป็นวันๆ เราก็อยมทนหอบสังขาร ไปจนกระทั่งถึงท่านจนได้ พอได้เห็นท่าน ได้กราบไหว้บูชาท่านแล้วก็กลับ ท่านนี้ก็เกิดความ อิ่มใจหายเหน็ดเหนื่อย โอกาสหน้าก็แวะเวียนไปหาท่านบ่อยๆ เล่าทุกข์สุขให้ท่านฟัง ท่าน ช่วยแก้ปัญหาชีวิตซึ่งมันคับอกคับใจให้ เป็นต้น “พระนอกบ้าน” ที่ว่ามานี้เราไปหาได้ บูชาได้ และทำได้บ่อย ๆ เสียด้วยซ้ำไป แต่เราทั้งหลายนี้ จะมีสักกี่คนเล่าที่นึกถึง “พระในบ้าน” กัน พระในบ้านที่ใจจดใจจ่อรอท่านบรรดาลูกๆ จะมาหา มากราบไหว้บูชาหรืออย่างน้อย ๆ มาให้ ท่านเห็นหน้าก็ดีใจแล้ว

บุญกิริยาวัตถุ

การบำรุงเลี้ยงดูพ่อแม่ ซึ่งเป็นคุณธรรมที่ปฏิบัติกันอยู่ในหมู่ประชาชนชาวไทย เป็น วัฒนธรรมประเพณีอันดีงาม ซึ่งลูกหลานไทยทุกคนควรรักษาและเทิดทูนไว้ให้คงอยู่กับชาติ ไทยของเราต่อไป เพราะการบำรุงเลี้ยงดูพ่อแม่

คำว่า บุญ นั้น เป็นนามธรรม หมายถึง การชำระหรือเครื่องชำระ ชำระจิตชำระใจให้ สะอาด แล้วผลที่ได้คือความสุข ส่วนคำว่าการทำบุญ นั้นแปลว่า การกระทำหรือปฏิบัติซึ่ง สามารถให้ผลบุญแก่ผู้กระทำ ในทางพระพุทธศาสนาเรียกเป็นศัพท์เฉพาะว่า บุญกิริยาวัตถุ 10 ซึ่งมีด้วยกัน 10 วิธี (กัลยาณธรรม,ออนไลน์) คือ

1. ทานมัย หมายถึง การทำทานทำให้ได้บุญ ทาน คือ การให้ การสละทรัพย์สินเงิน ทอง ความรู้ ความช่วยเหลือ ฯลฯ ให้แก่ผู้อื่นยอมทำให้ได้ผลตามที่ได้นั้น ให้ทานอย่างไร ย่อมได้ผลทานอย่างนั้น เราจึงควรตั้งใจให้สิ่งที่มีคุณ สิ่งที่เป็นประโยชน์แก่ผู้รับ

2. ศีลมัย หมายถึง การรักษาศีลทำให้ได้บุญ การรักษาศีล หมายถึง การควบคุม ความประพฤติทางกาย วาจา ให้เป็นปกติ ไม่เบียดเบียนผู้อื่น ไม่ประพฤติร้ายต่อผู้อื่น ย่อมจัด ว่าเป็นการกระทำที่ดี เป็นกุศลกรรมจึงทำให้ได้รับผลดี

3. ภาวนามัย หมายถึง การเจริญภาวนาย่อมทำให้ได้บุญ ภาวนา คือ การลงมือ ปฏิบัติ เพื่อการขจัดกิเลสอาสวะให้หมดสิ้นไป การบำเพ็ญภาวนาเป็นทางที่ทำให้หลุดพ้นจาก ทุกข์ได้จริง จึงจัดเป็นบุญขั้นสูงสุด

4. อปายนมัย (อ่านว่า อะปะจายะนะมัย) หมายถึง บุญที่เกิดจากการประพฤติตนเป็นคนอ่อนน้อม ไม่กระด้าง ไม่ถือดี คนที่เป็นคนอ่อนน้อมยอมเป็นที่เมตตาของผู้ที่รู้จักและได้พบเห็น ความเมตตานั่นย่อมส่งผลให้ได้รับแต่สิ่งที่ดีงาม จึงจัดเป็นบุญอย่างหนึ่ง

5. เวยยาวัจจมัย หมายถึง บุญซึ่งได้จากการชวนช่วยกิจการงานของผู้อื่น ญาติพี่น้อง เพื่อนบ้านใกล้เคียงมีกิจการงานอะไรที่พอช่วยได้ ไม่ว่าจะเป็นงานแต่งงาน งานขึ้นบ้านใหม่ งานศพ หรืองานอื่น ๆ ถ้าเราช่วยด้วยความเต็มใจ ก็จะทำให้เกิดความรักใคร่สามัคคีกัน เกิดความเป็นมิตรต่อกัน เมื่อเรามีความเดือดร้อน มิตรก็จะช่วยเหลือเรา นับเป็นบุญอย่างหนึ่ง

6. ปัตติทานมัย หมายถึง บุญที่สร้างด้วยการให้ส่วนบุญของตนแก่ผู้อื่น เช่น เวลาที่เราถวายทานแด่พระสงฆ์ เราจะอุทิศส่วนบุญที่เราทำนั้นให้แก่ญาติที่ล่วงลับไปแล้ว ให้แก่เจ้ากรรมนายเวร ให้แก่เทวดาและสัตว์ทั้งหลาย เป็นต้น การแผ่ส่วนกุศลของตนให้แก่ผู้อื่นดังนี้ นับเป็นบุญอย่างหนึ่ง

7. ปัตตานุโมทนามัย หมายถึง บุญเกิดได้ด้วยการอนุโมทนา คือ การยินดีในบุญที่ผู้อื่น เพื่อแผ่มาให้เรา เป็นการยอมรับในการทำดีของผู้อื่น ยอมรับน้ำใจที่ผู้อื่นเพื่อแผ่มาให้เรา การอนุโมทนาเมื่อมีผู้ตั้งใจแบ่งส่วนบุญให้เรา จึงจัดว่าเป็นบุญด้วย

8. ธัมมัสสวนมัย (อ่านว่า ธัม-มัต-สะวะนะมัย) หมายถึง บุญสำเร็จได้ด้วยการฟังธรรม ด้วยการหมั่นศึกษาหาความรู้ในทางธรรมะของพระพุทธเจ้า และปฏิบัติตามตามพระธรรม คำสั่งสอนนั้น การฟังธรรมทำให้ได้บุญอย่างหนึ่ง

9. ธัมมเทศนามัย หมายถึง บุญที่ได้ด้วยการสั่งสอนธรรมะ สอนความรู้ที่มีอยู่ให้ผู้อื่นได้รู้ด้วย ยิ่งมีผู้รู้ธรรมะปฏิบัติธรรมะมากขึ้นเท่าไร โลกก็จะมีแต่คนดี มีแต่คนที่ไม่เบียดเบียนกัน ดังนั้น โลกก็จะเป็นโลกที่สงบสุขยิ่ง การสั่งสอนธรรมะให้ผู้อื่นจึงจัดว่าเป็นบุญอย่างหนึ่ง

10. ทิฏฐุชุกกรรม หมายถึง บุญที่เกิดจากการที่คิดให้ถูกให้ตรงตามหลักคำสอนของพระพุทธศาสนา การที่ไม่ทำนอกกริตนอกรอย นอกแบบพระพุทธศาสนาย่อมได้บุญ แม้คนที่นับถือศาสนาอื่น ถ้าเราช่วยเหลือ ไม่เบียดเบียนทำร้ายเขาก็ถือว่า เป็นการกระทำที่ก่อให้เกิดบุญได้เช่นเดียวกัน

จากข้างต้น สามารถกล่าวโดยสรุปได้ว่า วิธีการทำบุญ ซึ่งสามารถนำไปใช้ นำไปปฏิบัติในการทำบุญวันเกิดหรือทำบุญเนื่องในวันและโอกาสต่าง ๆ อย่างคร่าว ๆ ให้เข้าใจง่ายขึ้น จาก 10 วิธี เป็น 4 วิธี ดังนี้

1. การสละทรัพย์อย่างฉลาด เช่น การถวายสังฆทานก็เป็นสิ่งที่คนไทยคุ้นเคย หรือการบริจาคเงินเพื่อช่วยเหลือเด็กกำพร้า หรือช่วยเหลือสงเคราะห์สัตว์พิการ เป็นต้น

2. การทำชีวิตให้โปร่งเบา คือเรื่องเกี่ยวกับการบริโภคโดยตรง เพราะสมัยนี้เป็นยุคบริโภคนิยมบางครั้ง ก็ไปคิดว่าการบริโภคมากเท่าไรวางยังมีความสุข แต่ที่จริงตามหลักพระพุทธศาสนา ถ้าเราบริโภคน้อยชีวิตเราก็จะเบาและเย็น เย็นแล้วก็มีมีความสุข เช่นการลดละอบายมุขทางไกลจากอบายมุขหรือการรักษาศีลไม่ไปเบียดเบียนใคร ชีวิตเราก็จะโปร่งเบา

3. การเกื้อกูลด้วยแรงกาย หมายความว่าช่วยเหลือเอื้อเฟื้อผู้อื่นเช่นไปเป็นครู เป็นอาสาสมัครสอนเด็ก หรือไปอุ้มเด็กที่ป่วยในโรงพยาบาล หรือเป็นอาสาสมัครบ้านพักคนชรา หรือช่วยเหลือชุมชนเช่นการช่วยเหลือสิ่งแวดล้อมในหมู่บ้านของเรา เกื้อกูลด้วยแรงกาย

4. การฝึกจิตชำระใจ เช่นการทำสมาธิ การแผ่เมตตา การฟังธรรม การสนทนาธรรม ทั้งหมดนี้ถือเป็นการทำบุญทั้งนั้น คนไทยเราควรจะทำใจและถือปฏิบัติในชีวิตประจำวัน

ดังนั้นคำว่าการทำบุญวันเกิด ก็คือ การกระทำหรือปฏิบัติเพื่อให้เกิดการชำระจิตใจให้สะอาด เนื่องในวันคล้ายวันเกิด หรือวันครบรอบวันเกิด โดยยังผลให้เกิดความสุขแก่ผู้กระทำ นั่นเอง

ทั้งนี้การทำบุญนั้น คนไทยเรานิยมกระทำกันมาตั้งแต่อดีตจนถึงปัจจุบัน แต่พิธีการทำบุญคล้ายวันเกิด หรือการทำบุญครบรอบวันเกิดนั้น เริ่มมีปรากฏมาตั้งแต่ในรัชสมัยพระบาทสมเด็จพระจอมเกล้าเจ้าอยู่หัว หรือรัชกาลที่ 4 เมื่อครั้งที่พระองค์ยังทรงผนวชอยู่ โดยเรียกการทำบุญวันเกิดในครั้งนั้นว่า เถลิงพระชนมพรรษา และได้มีการยึดถือปฏิบัติมาจนถึงยุคสมัยปัจจุบัน จริง ๆ แล้ว เราทุกคนมีวันเกิดเพียงวันเดียวเท่านั้น และวันนั้นก็คือวันที่เราคลอดออกมาจากครรภ์มารดา ไม่มีวันอื่นอีกแล้ว ฉะนั้นไม่ว่าที่ไหน เมื่อไหร่ ปีไหน เดือนอะไร จะวันนี้หรือวันไหน จะเวลานี้หรือเวลาใด เราทุกคนก็สามารถทำบุญได้ โดยไม่จำเป็นต้องรอเพื่อทำบุญในวันคล้ายวันเกิด หรือทำบุญในวันครบรอบวันเกิด ดังเนื้อหาในบทเพลงคำน้านม (DLTV มูลนิธิการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม,ออนไลน์)

แม่มีบุญคุณอันใหญ่หลวง

ที่เฝ้าหวงห่วงลูกแต่หลังเมื่อยังนอนเปล

แม่เราเฝ้าโอดระเห่ กล่อมลูกน้อยนอนเปล มีทางหันเห ไปจนไกล

เมื่อเล็กจนโตโอ้แม่ถนอม

แม่ผ่ายผอมย่อมเกิดจากรักลูกปักดวงใจ
 เติบโตโอ้อึ้งจนใหญ่ นี่แหละหนาอะไร มิใช่ใดหนา เพราะ ค่าน้ำนม
 ควรคิดพินิจให้ดี ค่าน้ำนมแม่นี้จะมีอะไรเหมาะสม
 โอ้ว่า แม่จำลูกคิดถึงค่าน้ำนม
 เลือดในอกผสมกลั่นเป็นน้ำนมให้ลูกดื่มกิน
 ค่าน้ำนมควรชวนให้ลูกฝัน
 แต่เมื่อหลังเปรียบดังผืนฟ้าหนักรกว่าแผ่นดิน
 บวชเรียนพากเพียรจนสิ้น
 หดหนึ่งน้ำนมกินทดแทนไม่สิ้น พระคุณแม่เอย

เชื่อว่าลูก ๆ ทั้งหลายคงจะจำเพลงนี้ได้ “เพลงค่าน้ำนม” เป็นเพลงที่สะท้อนให้เห็นถึงความรักของแม่ ที่เฝ้าดูแลลูก ๆ ไม่ห่างกายนับตั้งแต่วันที่ลืมตาดูโลก ตั้งแต่วันแรกที่แม่รู้ว่ามิใคร่มีคนอยู่ในตัวของแม่ แม้เฝ้าทะนุถนอม จะกินก็สรรหาแต่ของดีมีประโยชน์ ของที่เคยชอบ เคยอร่อยแต่ไม่มีประโยชน์ก็ต้องงดอดกินเสีย จะเดินจะนั่งก็ต้องค่อย ๆ เพราะกลัวจะกระเทือนถึงลูกน้อยในท้อง แม่ต้องทนลำบากอุ้มท้อง ประคบประหงมอยู่นานนับ 10 เดือน จนวันแรกที่ลูกน้อยลืมตาขึ้นดูโลกและได้เห็นว่าลูกน้อย มีร่างกายแข็งแรงสมบูรณ์ แม่ก็เหมือนนกยูงเขาออกจากอก เฝ้าประคบประหงมเลี้ยงดู ชนิดรี้นไม่ให้ไต่ไรไม่ให้ต่อมจนลูกน้อยเติบโตใหญ่ด้วยความยากลำบาก แต่ก็ยังมีลูกอีกหลายคนที่ยังไม่เคยสำนึกถึงพระคุณของแม่ วันเกิดที่ไรแทนที่จะให้เป็นวันทบทวนบุญคุณแต่กลับเที่ยวสำมะเลเทเมา ไม่เคยคิดถึงคนที่รอลูกอยู่ที่บ้านด้วยความเป็นห่วง ลูกหลายคนพอถึงวันคล้ายวันเกิดก็เที่ยวตะลอน ๆ ไปทำบุญวันเกิด โดยลืมไปว่ายังมีพระอรหันต์อยู่ที่บ้าน การทำบุญนั้นก็เป็นเรื่องดีแต่จะมีประโยชน์อะไรหากลูก ๆ ลืมตอบแทนคุณแม่ วันเกิดปีนี้ก่อนจะออกไปทำบุญวันเกิดที่ไหนลองตื่นแต่เช้ามาทำตัวเป็นลูกที่ดี ชื้อพวงมาลัยมะลิมากราบท่าน สำนึกในบุญคุณท่าน หรือจะพาท่านไปทำบุญวันเกิดด้วยกัน ก็เชื่อได้ว่ากุศลของการสำนึกในบุญคุณของบุพการี จะส่งผลให้กับลูกๆ ทั้งหลายมีความสุข ความเจริญได้ไม่ต่างจากการออกไปทำบุญวันเกิดนอกบ้าน

ความกตัญญู

ความกตัญญูเป็นธรรมบรรจุในมงคลที่ 25 ที่พระพุทธเจ้าทรงตรัสไว้โดยมุ่งประเด็นให้นำไปพัฒนาคุณสมบัติของคนดี ให้ตระหนักเป็นนิจอยู่เสมอถึงความดีหรือประโยชน์ที่ผู้อื่นมาปฏิบัติต่อเราหรือเป็นการพัฒนามนุษย์ให้กลายเป็นบุคคลที่ผู้รู้คุณคน ซึ่งการรับรู้คุณคนหรือรู้อุปการะคุณที่ผู้อื่นทำให้ตนเองนับถือ เป็นหลักแห่งความเป็นธรรมอย่างหนึ่งในสังคมมนุษย์ เพราะเป็นการสอดคล้องกับหลักคำสอนว่า “การทำดีได้ดี ทำชั่วได้ชั่ว” ตามที่พระพุทธเจ้าทรงสอนไว้ มีคนทำดีให้กับเราและเราได้รับผลประโยชน์จากการทำดี ของเขาเป็นต้นว่า ได้ลาภ ยศ สรรเสริญ และความสุข แต่เรารู้เพียงผลประโยชน์ที่เกิดขึ้นแก่ตน ไม่รับรู้คุณความดีของเขา ย่อมก่อให้เกิดความไม่ยุติธรรมต่อกัน ความกตัญญูเป็นหลักธรรมที่พระพุทธศาสนาสอนให้คนเป็นคนดี ก่อให้เกิดความเมตตาเอื้ออาทรกันในสังคม ซึ่งเป็นที่ปรารถนาที่ต้องการในทุกชุมชน ทุกองค์กร และทุกสังคมที่ทุกแห่งในทุกยุคทุกสมัย คนที่มีคุณสมบัติของความกตัญญูจะผลักดันทำความเจริญรุ่งเรืองให้ครอบครัว โรงเรียน ชุมชน สังคมและประเทศชาติเจริญ คนดีอยู่ในครอบครัว โรงเรียน องค์กร ชุมชน สังคม ประเทศใดแหล่งพื้นที่แห่งนั้น ๆ ย่อมมีความสุข ความกตัญญูจึงเป็นคุณสมบัติและสัญลักษณ์ของคนดีซึ่งเป็นบุคคลย่อมมีชีวิตประสบแต่ความก้าวหน้าเจริญรุ่งเรือง เป็นหลักถือปฏิบัติในการดำเนินชีวิตของสัตบุรุษ ในสังคมชาวพุทธคนมีกตัญญูทวีย่อมเป็นผู้ควรค่าแก่ ความรัก เกียรติ ศักดิ์ศรี และการยกย่องสรรเสริญจากผู้อื่น เนื่องด้วยการได้ปฏิบัติธรรมอันถือเป็นมงคลอย่างที่สุด ในขณะที่ความคิดและความเชื่อตามวัฒนธรรมไทย ที่สรรเสริญ ผู้มีความกตัญญู และดำเนิน ผู้ที่ไม่รู้จักบุญคุณคนอื่นเป็นอย่างมาก คนไทยมีความเชื่อว่าผู้ที่มีความกตัญญูต่อพ่อแม่ ครูอาจารย์ จะมีความเจริญรุ่งเรืองประสบความสำเร็จในชีวิต ในทางตรงกันข้ามผู้ที่ไม่มีความกตัญญูหรือเรียกอีกอย่างหนึ่งว่าคนเนรคุณจะไม่ประสบความสำเร็จในชีวิตและไม่เป็นที่ยอมรับของสังคม อย่างที่มีการเปรียบเทียบว่าคนที่เนรคุณเป็นคนไม่มีศิลปะในการดำเนินชีวิต จิตใจขาดน้ำหล่อเลี้ยง หยาบกระด้าง ไม่เอาใจเขามาใส่ใจเราขาดความเห็นอกเห็นใจผู้อื่น และไม่มี ความเมตตาเอื้ออาทรต่อผู้อื่น (บุษกร วัฒนบุตร, ม.ป.ป.)

ดังนั้นความกตัญญูจึงเป็นลักษณะของการรู้สึกสำนึกในคุณ ด้วยแสดงความเคารพนับถือ เชื่อฟัง การทำให้ผู้อื่นสบายใจ และช่วยเหลือในกิจการงานต่าง ๆ การกระทำลักษณะนี้ ย่อมนำมาซึ่งความสุข ความสบายใจ ความเจริญ และเป็นสิริมงคลแก่ ชีวิตและหน้าที่ การงาน ดังนั้นความกตัญญูเป็นสัญลักษณ์หรือเครื่องหมายของคนดี ด้วยการเริ่มจากการที่เยาวชนไทยได้รับการปลูกฝังคุณลักษณะที่ดีในเรื่องของความกตัญญูต่อผู้มีพระคุณถือเป็น

เรื่องที่ดี เป็นการสร้างภูมิคุ้มกันให้สังคม การเลี้ยงดูของครอบครัว การกล่อมเกลาทางสังคม เป็นสิ่งสำคัญที่จะช่วยอบรมและส่งเสริมพฤติกรรมของเด็กและเยาวชนให้มีคุณลักษณะของการเป็นคนมีความกตัญญู ความตระหนักรู้ในคุณค่าของบุคคล สัตว์ และสิ่งแวดล้อมที่มีผลต่อตนเองทั้งโดยตรงและโดยอ้อม เพื่อการเจริญเติบโตเป็นผู้ใหญ่ ผู้นำ ผู้บริหารองค์กร หน่วยงาน ประเทศได้อย่างแข็งแกร่ง มั่นคง และยั่งยืน เป็นการปกครองโลกให้เป็นอยู่ได้ และอยู่ได้ด้วยความสงบสุข(Buddhadhaspikkhu, 1993)

ความหมายของความกตัญญู

ความกตัญญูมาจากคำว่า กะตัน เป็นคำนาม (ผู้) รู้อุปการะที่ท่านทำให้ (ผู้) รู้คุณท่าน เป็นคำคู่กับกับ กตเวที. [ป. กต ว่า (อุปการคุณ) ที่ท่านทำแล้ว และ ญ ว่า ผู้รู้. (พจนานุกรมแปล ไทย-ไทย ราชบัณฑิตยสถาน) เป็นการรู้สึกสำนึกในคุณ เป็นผู้รู้คุณที่คนอื่นทำให้แก่ตน ซึ่งความกตัญญูจะเป็นความดีที่เป็นพื้นฐานของคนดี เมื่อคนดีมีความกตัญญูเป็นพื้นฐานแล้ว ความดีทั้งหลายก็ไหลไปอยู่กับคนดี เปรียบเสมือนลำธารทุกสายไหลลงสู่แม่น้ำใหญ่ และสร้างควมมีประโยชน์ให้แก่ คน สัตว์ สิ่งของและแม้แต่สิ่งแวดล้อม ซึ่งการเป็นคนดีที่คิดทำดีต่อและสนองดีตอบ (Cheewarattaphat, 1997) มีอยู่ 2 จำพวก คือ

1. คนดีแบบมีเงื่อนไข ซึ่งเป็นลักษณะที่เป็นคนดีไม่บริสุทธิ์ เห็นแก่ประโยชน์ส่วนตน
2. คนดีแบบไม่มีเงื่อนไข ซึ่งเป็นลักษณะที่เป็นคนดีบริสุทธิ์ ไม่หวังผลตอบแทน

พื้นฐานที่ดีของมนุษย์ คือความกตัญญู อันเป็นศิลปะในการอยู่ร่วมกับผู้อื่นในสังคม เนื่องจากมนุษย์เป็นสัตว์สังคม มีความสัมพันธ์กับผู้อื่นและสิ่งอื่นอยู่อย่างเป็นพลวัต นับตั้งแต่เกิดก็มีบุพพการีเลี้ยงดู เข้าโรงเรียนก็มีครูบาอาจารย์สั่งสอน เข้าปฏิบัติงานก็มีผู้บริหารอบรม การปฏิบัติงานที่ถูกต้อง มีเพื่อนร่วมงานช่วยกันทำงานเป็นทีมเพื่อส่งผลให้งานประสบความสำเร็จ รวมทั้งอาศัยปัจจัย 4 เพื่อการดำรงชีวิต มนุษย์จึงจำเป็นต้องเข้าใจความหมายของความกตัญญูซึ่งเป็นคุณสมบัติของคนดีดังกล่าวมาข้างต้น

ลักษณะของความกตัญญู

ปัจจุบันมีกระแสความเจริญทางเทคโนโลยีอย่างไร้ขีดจำกัด สิ่งยั่วยุตามกระแสโลกที่มีความพลวัตต่าง ๆ อาจจะก่อให้เกิดความพฤติกรรมที่ไม่พึงประสงค์ของเด็กเยาวชน ตลอดจนการสร้างการพัฒนาความเจริญทางวัตถุมากกว่าคำนึงถึงการพัฒนาความเจริญ

ทางด้านจิตใจ ตลอดจนความต้องการทางด้านวัตถุเพื่อมาสนองความต้องการทางกาย ทางใจ ในการดำรงชีวิตประจำวันของสมาชิกในสังคมทำให้เกิดการแย่งชิงโอกาส เพื่อการ ประกอบการเลี้ยงชีพ โดยบกพร่องในการคำนึงเรื่องคุณธรรมและจริยธรรมในจิตใจ ขาดการ คำนึงถึงวิถีชีวิตแบบดั้งเดิมของคนไทยที่มีความกตัญญู รู้จักตอบแทนบุญคุณ ซึ่งความกตัญญู เป็นคุณธรรมที่สำคัญอย่างยิ่งที่ จะช่วยรักษาและประคับคองสังคมไทย ผู้ที่มีความกตัญญูมี จิตสำนึกในคุณท่านและคิดตอบแทน ส่วนผู้ที่ไม่มีความกตัญญูคือคนอกตัญญู ไม่รู้คุณ ย่อม ถูกมองว่าเป็นคนไม่ดี ไม่น่าคบหา ความกตัญญูเป็นคุณธรรมพื้นฐานของมนุษย์ ในสังคม มนุษย์ต้องเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับผู้อื่นและสิ่งอื่น ชีวิตด้านกายภาพดำรงอยู่ได้เพราะได้รับการ อุปการะเลี้ยงดูจากบุคคลต่าง ๆ มีพ่อแม่ ครูอาจารย์ ญาติพี่น้อง เป็นต้น ความกตัญญูนี้เป็น คุณธรรมที่มนุษย์ควรปฏิบัติไม่เฉพาะต่อมนุษย์ด้วยกันเท่านั้น แต่รวมไปถึงต่อสัตว์และพืช ด้วย ผู้ที่มีความกตัญญูย่อมจะทำตนเองให้มีความสุขและทำผู้อื่นให้มีความสุขด้วย ลักษณะ ของคนมีความกตัญญูตามหลักพระพุทธศาสนา มี 2 ลักษณะ ได้แก่

กตัญญูขั้นสามัญ เป็นกตัญญูอย่างสามัญทั่วไปเป็นการรู้อุปการะคุณที่บุคคลอื่นทำ ให้เรา ซึ่งเป็นเหตุให้เกิดกตเวทิตะ เป็นการตอบแทนคุณ ซึ่งเด็กและเยาวชนจะยอมรับว่าใครมี คุณก็ต่อเมื่อเขาทำอะไรให้กับ

ตนเท่านั้น เช่น การยอมรับว่าพ่อแม่มีพระคุณเพราะได้เลี้ยงดูมา ยอมรับว่าครูมีพระคุณ เพราะได้อบรมสั่งสอน ยอมรับว่าญาติพี่น้องมีบุญคุณ เพราะเคยให้ข้าวให้ขนม

กตัญญูขั้นสัตบุรุษ เป็นความกตัญญูขั้นสูง ได้แก่การรู้จักคุณธรรมความดีที่มีอยู่ใน ตัวบุคคลอื่น ใครมีความดีก็รู้ว่าเขาเป็นคนดี ไม่ว่าจะทำอะไรให้เราหรือไม่ก็ตาม ไม่ยึดเอา ตัวเองเป็นเครื่องวัดความดีของคนอื่น เป็นการตัดสินความดีด้วยความดี และรู้จนกระทั่งว่า ธรรมทั้งหลายมีคุณค่าอย่างไร และพยายามถ่ายทอดคุณลักษณะที่ดีนั้นมาใส่ตัวเรา เพื่อจะได้ ทำความดีเป็นแบบอย่างที่ดีเหมือนเขา โดยที่ลักษณะความกตัญญูที่จะต้องแสดงออกให้ ปรากฏนั้นมีอยู่ 3 ประเด็น คือ

1. กตัญญูต่อบุคคล เช่น ลูกกตัญญู ศิษย์กตัญญู พลเมืองกตัญญู และศาสนิกชนมี ความกตัญญู

2. กตัญญูต่อสัตว์ สัตว์ที่มีคุณต่อมนุษย์นั้นมี ช้าง ม้า วัว ควาย เป็นต้น ที่ใช้เป็น พาหนะ ลากซุง เเทียมเกวียนและไถนา เป็นต้น คนกตัญญู ย่อมรู้คุณของสัตว์เหล่านี้

3. กตัญญูต่อสิ่งที่ไม่มีความผิด บรรดาสิ่งของเครื่องใช้ที่เป็นคุณประโยชน์แก่ตน หรือสิ่งที่ป้องกันภัยอันตรายได้ในเวลาอันจำเป็นแล้ว คนกตัญญูย่อมรู้สึกใคร่ไม่อยากให้ใครเอาไปได้หรือเอาไปทำลายเสีย

บางทีถึงต้องเปล่งวาจาว่าสิ่งนี้คือชีวิตทีเดียว ตัวอย่างเช่น ไม้คานที่ใช้หาบของขาย เมื่อเจ้าตั้งตัวได้เป็นคนมั่งมีศรีสุขขึ้น คิดถึงคุณของไม้คานได้ เลี่ยมทองเก็บไว้เป็นที่ระลึก เป็นต้น

ลักษณะของคนที่กตัญญูรู้คุณ ควรมีลักษณะดังนี้

1. มีความซื่อสัตย์
2. จงรัก และรักดี
3. อ่อนน้อมถ่อมตน
4. มีสติระลึกได้อยู่เสมอ
5. ไม่ประทุษร้ายต่อคน สัตว์ และสิ่งของ
6. ไม่ลบหลู่ดูหมิ่นผู้มีคุณ
7. มีเมตตาจิต คิดเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่
8. รักเกียรติและศักดิ์ศรีของตน
9. เป็นที่รักของคนทั่วไป
10. ชีวิตมีแต่ความสุข และสมหวัง

สังคมมนุษย์จะอยู่ด้วยกันด้วยความมั่นคง ยั่งยืนและรอดปลอดภัยได้ด้วยความกตัญญู ซึ่งเป็นบ่อเกิดความรักและความผูกพัน เช่น พ่อ-แม่-ลูก ครูกับศิษย์ ฯลฯ ความกตัญญูช่วยให้เกิดความเคารพนับถือ เมื่อมีคนเคารพนับถือแล้ว ก็มีแต่ความเบิกบานสำราญใจ เกิดความสุข ความสบายใจ เกิดปัญญาที่จะนำมาใช้ในการส่งเสริมการใช้ชีวิตให้มีความเจริญก้าวหน้ายิ่งขึ้นไป ส่วนการแสดงออกต่อผู้มีพระคุณมีลักษณะ ดังนี้

พ่อแม่ เป็นผู้ให้กำเนิดแก่ลูก เลี้ยงดูป้องกันและรักษาพ่อแม่ที่เป็นพ่อแม่จริง ๆ เมื่อให้กำเนิดลูกแล้วจะไม่ทอดทิ้ง ถึงแม้จะประสบความลำบากยากจน ลำเค็ญสักเพียงใดก็ตาม ก็จะไม่ทอดทิ้งลูก กลับคอยป้องกันภัยอันตรายต่าง ๆ ไม่ให้เกิดแก่ลูก เมื่อมีเหตุสุดวิสัยที่จะป้องกันได้ เช่น ต้องประสบภัยคือความเจ็บไข้ได้ป่วย พ่อแม่ก็ไม่ทอดทิ้งพยายามรักษาพยาบาลด้วยตัวเองบ้าง หาหมอมารักษาบ้าง บางครั้งพ่อแม่ต้องทำงานหนัก อาบเหงื่อต่างน้ำ ยอมอด ยอมทนเพื่อลูก ต้องการให้ลูกได้ศึกษาเล่าเรียน มีความรู้ ความฉลาดเท่าทันคนอื่น พ่อแม่ นอกจากจะให้กำเนิด เลี้ยงดู ป้องกันรักษาลูกแล้ว ท่านทั้งสองยังมีจิตใจที่

ประกอบด้วยคุณธรรม คือ พรหมวิหารธรรม 4 ประการ อันได้แก่ เมตตา ความรักใคร่สนิทสนม กรุณา ความปรานีสงสารในเมื่อมีความทุกข์ยากเดือดร้อน มุทิตา พลอยยินดีในความสำเร็จของลูกด้วยความจริงใจ และ อุเบกขา ความวางเฉยในเมื่อลูกมีการงานทำสามารถเลี้ยงตนและครอบครัวได้ พ่อแม่ได้เลี้ยงดู จึงต้องเลี้ยงท่านตอบแทน ช่วยทำการงานของท่าน รักชาววงศ์สกุลไว้ ประพฤติตนให้เป็นผู้ควรรับมรดก เมื่อท่านล่วงลับไปแล้ว ควรทำบุญอุทิศส่วนบุญส่วนกุศลไปให้ ดังนั้น พ่อแม่จึงเป็นผู้มีคุณแก่ลูกทั้งหลาย

ครูอาจารย์ เป็นผู้ประสิทธิ์ประสาทความรู้ให้ ไม่ว่าจะเป็นระดับไหน ชั้นไหนก็ตาม เรียกว่าท่านสอนให้เรามีความรู้ ความสามารถ ประกอบด้วยคุณธรรม จริยธรรม นำคุณธรรมและจริยธรรมไปใช้เป็นเครื่องมือป้องกันตัวเอง นำความรู้ความสามารถไปใช้เป็นเครื่องมือในการประกอบอาชีพการงาน ครูอาจารย์นับได้ว่า เป็นครูคนที่สองรองจากพ่อแม่ ครูอาจารย์ได้อบรมสั่งสอน จึงต้องต้อนรับด้วยความเต็มใจ เมื่ออยู่ร่วมกับท่าน ต้องเข้าไปคอยอุปฐากรับใช้ เมื่อไม่ได้รับใช้ใกล้ชิดท่าน เวลาท่านมีกิจเรียกใช้ ก็ยินดีรับใช้ เชื้อฟังคำสอนของท่าน และตั้งใจศึกษาเล่าเรียน ดังนั้น ครูอาจารย์จึงเป็นผู้มีคุณแก่ ศิษย์ทั้งหลาย

พระมหากษัตริย์ พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว พระองค์ผู้ทรงเป็นพระประมุขของประเทศ สืบเชื้อสายมาจากกษัตริย์องค์ก่อน ๆ ซึ่งได้รักษาเอกราชของประเทศมา ไม่ต้องตกเป็นเมืองขึ้นของชาติอื่น มอบมรดกคือเอกราชและอธิปไตยไว้ให้แก่ประชาชน แม้ทุกวันนี้ พระองค์ทรงเป็นศูนย์รวมแห่งจิตใจของชนชาติไทย ทรงสละความสุขส่วนพระองค์เพื่อความสุขของพสกนิกร โดยไม่เลือกชั้นวรรณะ แม้จะอยู่ในถิ่นทุรกันดารไกลแสนไกลเพียงใด พระองค์ก็เสด็จไปบำบัดทุกข์ บำรุงสุข ช่วยเหลือและให้กำลังใจเสมอ พระมหากษัตริย์ จึงเป็นผู้มีคุณแก่พสกนิกรทั้งหลาย สมควรที่บุคคลผู้อาศัยอยู่ใต้ร่มพระบารมีต้องประพฤติตนเป็นพลเมืองดี เคารพเชื่อฟังในพระบรมราโชวาทที่ตรัสสอน

ด้วยเหตุที่พ่อแม่ ครูอาจารย์ และพระมหากษัตริย์ ได้สร้างสิ่งที่เปี่ยมประโยชน์ให้แก่ลูก จึงนับว่าเป็นผู้มีคุณ และสมควรอย่างยิ่งที่ทุก ๆ คนควรที่จะตอบแทนคุณ คือ สร้างสิ่งที่เปี่ยมประโยชน์ให้แก่ท่านเหล่านั้นบ้าง ตามสมควรแก่ความสามารถและโอกาสอันวยในการประกาศคุณท่าน คือ การประกาศว่า ผู้มีพระคุณของเราคืออะไรบ้าง เช่น ถ้าผู้มีพระคุณเป็นพ่อแม่ ทำโดยพูดถึงพ่อแม่ให้คนอื่นฟังได้ว่า ท่านดีกับเราอย่างไร กิจกรรมที่นิยมทำกันมากคือ การทำบัตรอวยพรวันพ่อและวันแม่ แต่วิธีที่ดีที่สุดคือ ประกาศที่ตัวเอง เพราะเป็นลูก และได้รับการอบรมมาจากพ่อแม่ ฉะนั้น ความประพฤติดีของเด็กจะเป็นตัวประกาศคุณพ่อแม่ ไม่ว่าจะตั้งใจหรือไม่ก็ตาม ตอบแทนคุณท่าน คือ เมื่อรู้ว่าท่านมีคุณหรือมีอุปการะ ต้องตอบ

แทน เช่น ถ้าผู้มีพระคุณเป็นพ่อแม่ ลูกสามารถตอบแทนได้โดย เป็นเด็กดี ช่วยงานบ้านง่าย ๆ ประพฤติตนเป็นลูกที่ดี

ความกตัญญู ทำให้สถาบันครอบครัวและสังคมมั่นคง ซึ่งนับว่าเป็นหลักธรรมพื้นฐานที่ทำให้มนุษย์รู้จักการกระทำหน้าที่อันเหมาะสมของตนเอง โดยเริ่มจากความรับผิดชอบต่องานของตนเอง ความรับผิดชอบหน้าที่ในสถาบันครอบครัว โดยบิดามารดาทำหน้าที่ในฐานะบุพการี และบุตรธิดาปฏิบัติหน้าที่ต่อบิดามารดา ในฐานะผู้มีความกตัญญูทวดเทวี อันจะขยายผลในระดับสังคมที่กว้างออกไป ความกตัญญูช่วยให้โลกอยู่รอดไม่มีปัญหา ปัญหาคนชราไม่มีคนเลี้ยง ปัญหาสงคราม ปัญหาความโหดร้ายทารุณ ปัญหาการเมือง ปัญหาเศรษฐกิจ ฯลฯ ก็ จะหมดไป สภาวะสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติจะสมดุลไม่ถูกทำลาย คนมีความกตัญญูย่อมระลึกถึงบุญคุณของป่าไม้ ทุ่งนา แม่น้ำ ลำธาร ถนนหนทาง และสิ่งสาธารณประโยชน์ อื่น ๆ ฯลฯ ช่วยกันอนุรักษ์ บำรุง รักษาให้สิ่งเหล่านั้นคงอยู่ร่วมกับมนุษย์อย่างสมดุลและกลมกลืน

แนวทางการจัดกิจกรรมของพ่อแม่ที่ช่วยส่งเสริมความกตัญญู ที่เป็นวัฒนธรรมที่ดีงามตามขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมไทยได้สอดแทรกความกตัญญูทวดเทวีไว้เกือบทุกเรื่อง เช่น การทำบุญอุทิศส่วนกุศลให้กับผู้ตาย การบวช วันขึ้นปีใหม่ วันสงกรานต์ วันลอยกระทง การทำบุญวันคล้ายวันเกิด เป็นต้น เป็นเรื่องที่ไม่ยากถ้าพ่อแม่ให้การเลี้ยงดูเอาใจใส่ และเป็นแบบอย่างที่ดีให้กับลูกในการสร้างพฤติกรรม ดังนี้ กิจกรรมทางตรง คือ การส่งเสริมให้ลูกได้ปฏิบัติและทำกิจกรรมที่เป็นการปลูกฝังให้เกิดความกตัญญู เช่น สอนให้ลูกช่วยยกน้ำดื่มมาให้พ่อแม่ เมื่อกลับมาจากทำงาน การช่วยถือของเล็ก ๆ น้อย ๆ เมื่อต้องไปซื้อของ หรือการที่ลูกช่วยงานบ้านง่าย ๆ พ่อแม่ควรชื่นชม และเน้นถึงความสำคัญของพฤติกรรมว่าลูกได้แสดงออกถึงความกตัญญูต่อพ่อแม่แล้ว และกิจกรรมทางอ้อม คือ การเป็นแบบอย่างที่ดี พ่อแม่ต้องแสดงพฤติกรรมความกตัญญูให้ลูกเห็น เช่น การซื้อของหรือการทำอาหารให้คุณปู่ คุณย่า คุณตา คุณยาย หรือญาติผู้ใหญ่ที่มีพระคุณ ให้ลูกได้มีส่วนร่วมในการมอบสิ่งของ หรืออธิบายสาเหตุที่ต้องแสดงความกตัญญูต่อท่านเหล่านั้นว่า ท่านมีบุญคุณอย่างไรต่อเรา ถ้าไม่ท่านเหล่านั้น เราจะเป็นอย่างไร และให้ลูกวิเคราะห์ผลของการทำกิจกรรมนั้น ไม่ว่าจะเป็นทางกาย หรือความรู้สึกอึดอัดทางจิตใจ เมื่อได้แสดงความกตัญญูต่อผู้อื่น

ความกตัญญูตามแนวพระพุทธศาสนา

นิมิตต์ สารรูปาน กตัญญูทเวทิตา อ่านว่า นิ-มิต-ตัง-สา-ทุ-รุ-ปา-นัง-กะ-ตัน-ยุ-กะ-ตะ-เว-ทิ-ตา ความกตัญญู รู้คุณ เป็นเครื่องหมายของคนดี ที่สอนให้บุคคลผู้รู้คุณของคนอื่น บุคคลผู้รู้คุณที่คนอื่นกระทำแล้วและทำตอบแทน บุคคลที่มีคุณและสร้างสิ่งที่เป็นประโยชน์แก่เรานั้นมีมากมาย ยกตัวอย่างเช่น พ่อแม่ ครูอาจารย์ พระมหากษัตริย์ เป็นต้น ซึ่งในมงคล 38 มีเรื่องความกตัญญูบรรจุทั้งหมด 25 ดังนี้

กตัญญู	รู้บุญ	คุณพ่อแม่
คนเฒ่าแก่	แลอาจารย์	ท่านทรงศีล
จอมมุหนิรินทร์	ปิ่นเกล้า	เจ้าธานี
หาวิธี	แทนคุณ	สมดุกลกัน

แสดงให้เห็นถึงการรู้คุณ และตอบแทนท่านผู้นั้น บุญคุณที่ว่ามีมีใช้ว่าตอบแทนกัน แล้วก็หายกัน แต่หมายถึงการรำลึกถึงพระคุณที่เคยให้ความอุปการะแก่เราด้วยความเคารพ ยิ่ง ท่านว่าสิ่งของหรือผู้ที่ควรกตัญญูนั้นมีดังนี้

1. กตัญญูต่อบุคคล บุคคลที่ ควรกตัญญูก็คือใครก็ตามที่มีบุญคุณควรระลึกถึงและตอบแทนพระคุณ เช่น บิดา มารดา อาจารย์ เป็นต้น

2. กตัญญูต่อสัตว์ ได้แก่ สัตว์ที่มีคุณต่อเราช่วยทำงานให้เรา เราก็ควรเลี้ยงดูให้ดีเช่น ช้าง ม้า วัว ควาย หรือสุนัขที่ช่วยเฝ้าบ้าน เป็นต้น

3. กตัญญูต่อสิ่งของ ได้แก่ สิ่งของทุกอย่างที่มีคุณต่อเราเช่น หนังสือที่ให้ความรู้แก่เรา อุปกรณ์ทำมาหากินต่าง ๆ เราไม่ควรทิ้งขว้าง หรือทำลายโดยไม่เห็นคุณค่า

เพราะฉะนั้นความกตัญญูทำได้ไม่ยาก เพียงแค่มีจิตใจที่บริสุทธิ์และจริงใจ สร้างสิ่งที่เป็นประโยชน์ให้แก่ท่านเหล่านั้น ตามสมควรแก่ความสามารถและโอกาสอำนวย และที่สำคัญควรมีจิตใจที่เมตตาอารี คอยช่วยเหลือผู้อื่นเหมือนที่ผู้อื่นคอยช่วยเหลือเรา แล้วผลบุญนั้นจะส่งผลดีให้แก่เราไม่วันนี้ก็วันข้างหน้า ซึ่งในทางพระพุทธศาสนากล่าวได้ว่าผู้ที่เราควรปฏิบัติให้ถูกต้องตามหน้าที่ มีด้วยกัน 6 อย่างคือ ทิศทั้ง 6 ในทางพระพุทธศาสนา ได้แก่

1. ทิศเบื้องหน้า ได้แก่ มารดา บิดา
2. ทิศเบื้องขวา ได้แก่ ครู อาจารย์
3. ทิศเบื้องหลัง ได้แก่ บุตร ภรรยา
4. ทิศเบื้องซ้าย ได้แก่ มิตร สหาย

5. ทิศเบื้องต่ำ ได้แก่ บ่าว ไพร ผู้อยู่ใต้บังคับบัญชา

6. ทิศเบื้องบน ได้แก่ พระสงฆ์ สมณะพราหมณ์ หรือนักบวช

ในครั้งสมัยพุทธกาลเมื่อพระสัมมาสัมพุทธเจ้าเสด็จอยู่ในกรุงราชคฤห์ เช้าวันหนึ่ง ขณะพระองค์กำลังเสด็จรับบิณฑบาตได้ทอดพระเนตรเห็นมาณพหรือผู้ชายคนหนึ่ง ชื่อ สิงคาละ กำลังประนมมือน้อมนมัสการทิศทั้งหกนั้น ซึ่งหมายถึง ทิศตะวันออก ทิศตะวันตก ฯลฯ เป็นต้น เพื่อสกัดกั้นอันตรายอันจะมีมาแต่ทิศนั้น ๆ เขาซึ่งเคารพเชื่อฟังคำพูดของพ่อ จึงทำเช่นนั้น พระพุทธองค์จึงตรัสบอกว่า ทิศทั้งหก นี้ ในพุทธศาสนาไม่ได้สอนให้ไหว้กันลักษณะนั้น แล้วทรงแสดงวิธีไหว้ทิศทั้งหก ในพระพุทธานุญาตให้ชายผู้นั้นฟัง (Phra Brahmagunabhorn P.A. Payutto, 2000)

ทิศ 6 มีความสำคัญต่อมวลมนุษยชาติ และเป็นที่มาของนิสสัยใจคอ เป็นที่มาของความเก่งความดี เป็นที่มาของความสุกความเจริญ ทั้งชาตินี้และชาติหน้า สิ่งเหล่านี้ไม่ใช่ว่าใคร จะได้มาง่ายๆ ต้องขึ้นอยู่กับกฏปฏิบัติหน้าที่อย่างสมบูรณ์ของทิศ 6 ดังนี้

ประการที่ 1 ผู้ที่อยู่ตรงกลางปฏิบัติตัวตามหน้าที่ที่มีประจำทิศได้ครบถ้วน

ประการที่ 2 ทิศทั้ง 6 ที่อยู่รอบข้างต่างก็ปฏิบัติตัวได้เหมาะสม ตามหน้าที่ประจำทิศของตน

ส่วนวิธีที่จะปฏิบัติตัวตามหน้าที่ประจำทิศ ให้ได้อย่างสมบูรณ์ เราต้องรู้เสียก่อนว่าหน้าที่ประจำ ของแต่ละทิศตามที่พระสัมมาสัมพุทธเจ้าทรงกำหนดไว้นั้น พระองค์ทรงแทรกศีลธรรมเอาไว้อย่างไรบ้าง ในเบื้องต้นหากพิจารณาทิศใหญ่ คือ ทิศเบื้องหน้า ทิศเบื้องขวา และทิศเบื้องบน ซึ่งจัดว่าเป็นทิศที่สำคัญ เพราะคนเราจะมึนสสัยใจคอที่ดี มีความเก่งความดี มีความสุกความเจริญ ก็เพราะได้มาจาก 6 ทิศนี้ กรณีบุคคลใน 3 ทิศใหญ่นี้ ปฏิบัติหน้าที่ไม่สมบูรณ์ ก็เป็นการยากที่บุคคลจะได้มึนสสัยใจคอที่ดี ๆ ได้ความเก่งความดี ความมีศักยภาพ รวมทั้งความสุกความเจริญ อีกทั้งโอกาสที่จะทำให้เราพลาดพลั้ง ไปทำบาปอกุศล จนต้องไปสู่อบาย ได้รับทุกข์ทรมาน แส่นสาหัส ก็มีมากขึ้น อันเนื่องด้วยเพราะหน้าที่ประจำของบุคคลในแต่ละทิศนั้น พระพุทธองค์ทรงแฝงศีลธรรม ทรงแฝงวิธีกำจัด อวิชชา หรือความไม่รู้เอาไว้ด้วย จึงมีผลทำให้ผู้ที่ถูกหล่อหลอมจากทิศ 6 ที่ดีเกิดความสำนึกใน การรับผิดชอบดังนี้

1. มีความสำนึกรับผิดชอบต่อตัวเอง
2. มีความสำนึกรับผิดชอบต่อสังคม
3. มีความสำนึกรับผิดชอบต่อศีลธรรมทางเศรษฐกิจ

4. มีความสำนึกรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อม

ด้วยเหตุดังกล่าวที่เขียนมาข้างต้นหน้าที่ประจำทิศ 6 จึงเป็นบทฝึกคนที่ทำให้เกิดความสำนึกในการรับผิดชอบร่วมกัน ซึ่งตรงนี้เองที่สามารถนำไปใช้ในการประเมินศีลธรรมด้านความกตัญญู ว่าตัวของเราและทิศ 6 ได้ทำหน้าที่ของตนสมบูรณ์อย่างไร

บทสรุป

ชาวพุทธเรามีความเชื่อเรื่องบาป-บุญ และวันเกิดนั้นก็เป็นอีกหนึ่งวันที่ชาวพุทธมีความเชื่อว่าจะเป็นวันที่เริ่มทำในสิ่งดี ๆ ดังนั้นเมื่อถึงวันคล้ายวันเกิด คนส่วนใหญ่จึงนิยมทำบุญวันเกิดกัน จริง ๆ แล้วการทำบุญ หรือว่าทำบุญวันเกิดนั้นทำได้ง่าย ๆ หากเรามีใจศรัทธา ไม่ว่าเราจะทำที่ไหนก็ย่อมได้ผลบุญ ไม่ว่าจะเป็นการปล่อยนก ปล่อยปลา ตักบาตรตอนเช้าในวันเกิด หรือแม้แต่การถวายสังฆทานแก่พระสงฆ์องค์เจ้า แต่วิธีการทำบุญวันเกิดที่เชื่อกันว่าได้บุญมากที่สุดนั่นคือ “การถวายสังฆทาน” ทำไมถึงบอกว่าการถวายสังฆทานได้ผลบุญมากที่สุด ทั้งนี้เพราะว่าการถวายสังฆทานนั้นเป็นการทำบุญกับพระสงฆ์โดยไม่เฉพาะเจาะจง คือเมื่อถวายไปแล้วของที่เรากวายนั่นจะเป็นของกองกลางของวัด ดังนั้นเมื่อเรามีจิตที่คิดอยากจะทำบุญวันเกิด เรานำของที่มียุทธประโยชน์ไปถวายพระสงฆ์เพียงรูปเดียวไม่เจาะจงว่าจะเป็นรูปไหน แต่ของเหล่านั้นยังเป็นประโยชน์ต่อพระรูปอื่น ๆ ด้วย หลายคนเข้าใจผิดคิดว่าของที่จะถวายสังฆทานนั้นจะต้องเป็นเฉพาะไทยธรรม ไตรจีวร หรือของจะต้องจัดในถังหรือภาชนะสี่เหลี่ยม แต่จริง ๆ แล้วของที่เรานำไปถวายสังฆทานในวันเกิดนั้นจะเป็นอะไรก็ได้ที่เราคิดว่าจะมีประโยชน์ต่อพระสงฆ์ ไม่ว่าจะเป็นยารักษาโรค น้ำชา ป้างจย หรือถ้าจะให้เข้ายุคเข้าสมัยบางท่านก็นำหน้ากากอนามัย เจลล้างมือไปถวายท่านก็มี

แต่ทั้งนี้ทั้งนั้นการทำบุญวันเกิดที่ได้านิสงค์ที่สุดก็คือการทำบุญกับพระอรหันต์ในบ้าน นั่นก็คือ คุณพ่อ คุณแม่ของเรา โดยการสำนึกในบุญคุณของท่าน เชื้อฟังคำสั่งสอน และไม่ทำให้ท่านไม่สบายใจ เพียงเท่านี้ไม่ว่าวันไหน ๆ ก็จะมีานิสงค์ส่งผลให้เรา มีความเจริญรุ่งเรืองตลอดไป

เอกสารอ้างอิง

กัลยาธรรม.บุญกิริยาวัตถุ 10. สืบค้นจาก <http://www.kanlayanatam.com> > sara > บุษกร วัฒนบุตร. “คนดีที่มีความกตัญญูบนพื้นฐานพระพุทธศาสนา”, วารสารสันติศึกษาปริทรรศน์ มจร. ปีที่ 5 (ฉบับพิเศษ) : 79-85.

Buddhadhaspikkhu. (1993). *Gratitude is guardian of the world*. Bangkok : Dhammasapha.

Cheewarattaphat, S. (1997). *Propitios and quality of life*. (3rd ed.). Bangkok : Nanaprint.

DLTV มูลนิธิการศึกษาทางไกลผ่านดาวเทียม.เพลงคำน้าวม.สืบค้นจาก <https://www.dltv.ac.th/teachplan/episode/983>

PhraBrahmagunabhorn (P.A. Payutto). (2000). *The Buddhist's Discipline*. Bangkok : Pimsuay.

PhraDhammapidok (P.A. Payutto). (1996). *The culture development in Thai people*. Bangkok : Mahachulalongkornrajavidyalaya University press.

PhraDhammapidok (P.A. Payutto). (1999). *Bhudadhamma (Revised and Adjusted edition)*. (8th ed.). Bangkok :Mahachulalongkornrajavidyalaya University press.

